TALABALARNING KOGNITIV FAOLIYATGA NISBATAN POZITIV KAYFIYATNI HOSIL QILISHNING FUNKSIONAL MODELI

Raxmatova Dilfuza
Qarshi davlat universiteti tayanch doktoranti

Received: 22.09.2025
Revised: 22.09.2025
Accepted: 23.09.2025

Annotatsiya: Ushbu tezisda talabalarning kognitiv faoliyatga nisbatan pozitiv kayfiyatini shakllantirishning funksional modeli tahlil qilinadi. Modelning asosiy komponentlari, ularning o‘zaro bog‘liqligi va amaliy tatbiq yo‘llari yoritiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, taklif etilayotgan funksional model talabalarning bilish jarayonlariga ijobiy munosabatini shakllantirishda samarali vosita bo‘lishi mumkin.

Kirish. Zamonaviy ta'lim jarayoni nafaqat talabalarga ma'lumotlar majmuini egallashni, balki ularni mustaqil fikrlash, ijodiy yondashish va doimiy o‘rganish ko‘nikmalarini shakllantirishni talab qiladi. Buning uchun talabalarning kognitiv faoliyatga nisbatan pozitiv kayfiyatga ega bo‘lishi juda muhimdir. Kognitiv faoliyatga nisbatan pozitiv kayfiyat - bu bilish jarayonlariga ijobiy munosabat, o‘rganishga bo‘lgan qiziqish, yangi bilimlarni o‘zlashtirishga bo‘lgan intilish va kognitiv faoliyatni qadrlash hissidir.

Pozitiv kayfiyat talabalarning akademik yutuqlarini oshirish, motivatsiyasini kuchaytirish va mustaqil o‘rganish qobiliyatini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Bugungi kunda O‘zbekiston oliy ta'lim muassasalarida talabalarning kognitiv faoliyatga nisbatan pozitiv kayfiyatini shakllantirish muammosi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Ushbu tezisning maqsadi - talabalarda kognitiv faoliyatga nisbatan pozitiv kayfiyatni shakllantirishning funksional modelini ishlab chiqish va uning asosiy komponentlarini tavsiflashdir.

Asosiy qism. Funksional modelning tarkibiy komponentlari

Talabalarning kognitiv faoliyatga nisbatan pozitiv kayfiyatini shakllantirishning funksional modeli quyidagi asosiy komponentlardan iborat:

1. Motivatsion komponent - talabalarning o‘quv faoliyatiga bo‘lgan ichki va tashqi motivlarini shakllantirish.

2. Emotsional komponent – o‘quv jarayonida ijobiy his-tuyg‘ularni rivojlantirish.

3. Kognitiv komponent - bilish jarayonlarini tushunish va qadrlashni o‘stirish.

4. Faoliyat komponenti - amaliy topshiriqlar orqali pozitiv kayfiyatni mustahkamlash.

5. Refleksiv komponent – o‘z bilish faoliyatini baholash va tahlil qilish qobiliyatini rivojlantirish.

Modelning bosqichlari: Taklif etilayotgan funksional model quyidagi bosqichlarni o‘z ichiga oladi:

1-bosqich: Diagnostika bosqichi

- Talabalarning kognitiv faoliyatga nisbatan dastlabki kayfiyatini aniqlash
- Individual psixologik xususiyatlarni hisobga olish
- Motivatsion tayyorgarlik darajasini baholash

2-bosqich: Tayyorgarlik bosqichi

- O‘quv muhitini optimallashtirish
- O‘qituvchi va talaba o‘rtasida ishonchli munosabatlar o‘rnatish
- Kognitiv faoliyatning ahamiyati haqida tushuncha shakllantirish

3-bosqich: Amaliy bosqich

- Interfaol o‘quv usullarini qo‘llash (muammoli o‘qitish, loyiha usuli, diskussiyalar)
- Muvaffaqiyat tajribasini shakllantirish
- Kreativ topshiriqlar berish
- O‘z-o‘zini boshqarish ko‘nikmalarini rivojlantirish

4-bosqich: Natijalarni baholash bosqichi

- Kognitiv faoliyatga nisbatan kayfiyat o‘zgarishlarini kuzatish
- Olingan natijalarni tahlil qilish
- Modelni takomillashtirish uchun tavsiyalar ishlab chiqish

Modelni amalda qo‘llash usullari:

1. O‘quv jarayonini shaxsiylashtirish - har bir talabaning individual qobiliyatlariga mos o‘quv dasturlari tuzish.

2. Muvaffaqiyat kafolatini ta'minlash - talabalarga ularning kuchli tomonlarini namoyon qilish imkoniyatini berish.

3. Kognitiv qiziqishni rag‘batlantirish - qiziqarli va dolzarb mavzularni o‘quv dasturiga kiritish.

4. Ijobiy akademik muhit yaratish – o‘zaro hurmat va hamkorlik asosida munosabatlar o‘rnatish.

5. Texnologiyalardan samarali foydalanish - zamonaviy axborot texnologiyalaridan o‘quv jarayonida foydalanish.

Xulosa. Talabalarning kognitiv faoliyatga nisbatan pozitiv kayfiyatini shakllantirish - bu murakkab, ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, uni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun tizimli yondashuv talab etiladi. Taklif etilgan funksional model ushbu jarayonni tashkil etishning samarali yo‘nalishlarini ko‘rsatadi. Modelning amaliy qo‘llanilishi talabalarning nafaqat akademik yutuqlarini oshirishga, balki ularning mustaqil fikrlash, ijodiy yondashish va doimiy o‘zini takomillashtirish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Bunday yondashuv zamonaviy ta'limning rivojlanish tendensiyalariga mos keladi va O‘zbekiston oliy ta'lim tizimining sifat ko‘rsatkichlarini oshirishga xizmat qiladi.

Kelajakda ushbu model asosida o‘quv-uslubiy qo‘llanmalar ishlab chiqish, o‘qituvchilar uchun maxus treninglar tashkil etish va modelning turli yo‘nalishdagi talabalar uchun samaradorligini aniqlash bo‘yicha tadqiqotlar olib borish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘.H. To‘xtaxo‘jayeva. Pedagogik psixologiya. - T.: "Fan va texnologiya", 2018.
2. D.I. Ismoilova. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. - T.: "O‘qituvchi", 2020.
3. Sh.T. G‘afurov. Talabalarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish metodikasi. - T.: "O‘zbekiston", 2019.
4. M.X. Boboyeva. O‘quvchilarning kognitiv faoliyatini rivojlantirish. - T.: "Noshir", 2017.
5. A.A. Abduqodirov. Ta'lim sifatini boshqarish. - T.: "Fan", 2021.
6. N.N. Azizxojayeva. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. - T.: "O‘zbekiston", 2018.
7. J.G‘. Yo‘ldoshev. Zamonaviy o‘qitish texnologiyalari. - T.: "Fan", 2019.
8. R.X. Djuraev. Talabalarning bilish faolligini oshirish yo‘llari. - T.: "O‘qituvchi", 2020.
9. H.H. Hasanboyeva. Psixologik-pedagogik diagnostika. - T.: "Universitet", 2017.